

казання чужой мови, што виклікала диспропорцію між своїми формами і змістом.

Кірыла-мяфодзіеўскі прынцып перакладу біблейскіх тэкстаў «па сэнсу» спрыяў развіццю здольнасці мовы гнутка рэагаваць на тэкставыя сітуацыі і прапаноўваць неабходныя сродкі выказвання ў залежнасці ад патрабаванняў плана зместу.

Напрыклад, на ўзроўні лексічнай сістэмы стараславянскай мовы з гэтага пункту гледжання інтарэс выклікаюць такія два працэсы, як: 1) кандэнсацыя адной славянскай лексэмай адначасова некалькіх паняццяў, выказаных па-грэчаску некалькімі словамі (пар. славянскае ГЛАГОЛАТИ, якое ў сваім першым значэнні 'таварыць', 'прапаведаваць' у розных кантэкстах выступае адпаведнікам такім грэчаскім словам, як *laléin, légein, homiléin, phánai, prophánai, syllaléin, apaggéllein, dialégesthai, phthéggesthai, paracaléin, prosphōnein, syntynchánein, diēgeisthai, arnéisthai, antilégein, dialaléin, prolégein, cērýssein, apokrínesthai, eperōtán, bóan, crázein, prospherein, tithénai, hypodeiknýnai*);

2) дыферэнцыяцыя агульнага паняцця ў грэчаскім слове і размеркаванне адпаведнікаў у розных славянскіх лексемах: паказальны выпадак — грэчаскі дзеяслоў *bállō* у евангельскім перакладзе перадаецца 33 словамі: МЕТАТИ, ПОВРЕШТИ, ЛЕЖАТИ, ИЗГЪНАТИ, ВЪЛИЯТИ, ИЗЖЕНУТИ, ВЪМЕТАТИ, ВЪЛОЖИТИ, ИЗВЕСТИ, СЪТЯЗАТИ СЯ, ВЪВРЕШТИ, ИСТЪКНУТИ, ВЪЗВРАТИ, ПРОШИБАТИ СЯ, ВЪСАДИТИ, ВЪЗЛАГАТИ, ИЗЪСЫПАТИ, СЪНИТИ СЯ, ПРИСТАВЛЕТИ, ИЗЯТИ, ПРОНЕСТИ, СЪЛАГАТИ, ОСЫПАТИ, ВЪНЪЗИТИ, ИЗНЕСТИ, ВЪЗЛИЯТИ, ВЪДАТИ, ИСХОДИТИ, ОДЕЯТИ, БИТИ, ОТВРЪГНУТИ, ВЪВРЪЖЕНОУ БЫТИ, ПРИЛОЖИТИ.

Славянскія перакладчыкі такім чынам свядома вар'іравалі форму дзеля сэнсу, і ў далейшым гэта дазволіла ахаваць славянскую культуру ад сакралізацыі тэксту ў застылай моўнай форме. Акрамя таго, кірыла-мяфодзіеўскі прынцып перакладу меў на ўвазе і той важны момант, што няма народаў і культур, якія перавышаюць астатнія.

¹ Прокл. Первоосновы теологии. М., 1993. С. 74.

² Топоров В. Н. // Восток—Запад. Исследования. Переводы. Публикации. М., 1989. Вып. 4. С. 16.

³ Старославянский словарь (по рукописям X—XI вв.). М., 1994.

І. В. САРОКІНА

ДА ПРАБЛЕМЫ ВЫЛУЧЭННЯ МОЎНАГА АКТА ІНКВІЗІТЫВА

Сярод шырокага і неаднароднага поля пабуджальных выказванняў вылучаецца група ўскосных пабуджэнняў, у якіх семантычная складальная пабуджэнняў рэалізуецца як іх імплікатура. Паказальнай у гэтым плане з'яўляецца сітуацыя запытання, у рамках якой можа быць выкарыстаны багаты арсенал ускосных сродкаў пабуджэння да перадачы інфармацыі.

Разгледзім апаবাদальныя па форме пабуджальныя выказванні, якія функцыянуюць у якасці дапаможных сродкаў атрымання інфармацыі. Яны часта суправаджаюць асноўныя сродкі — экспліцытна выражаныя прамыя пытанні, але могуць выкарыстоўвацца і самастойна, у якасці ускосных рэквестываў ці ін'юнктываў у залежнасці ад кантэксту іх функцыянавання.

Падобныя выказванні мелі на ўвазе Д. Гардон і Дж. Лакофф, калі адзначалі, што просьба аб інфармаванні можа быць выказана пры дапамозе сцвярджэння, якое паведамляе аб жаданні гаворачай асобы набыць нека-

торыя веда¹. Мэта гэтых выказванняў заключаецца не толькі ў стымуляванні рэакцыі мовы ў адказ, але і паведамленні аб матывах і інтарэсах таго, хто гаворыць.

Такія моўныя прыёмы апелююць да адваротнай шчырасці партнёра па зносінах. Вылучаныя з кантэксту ўскосныя рэквезіты і ін'юнктывы фармальна супадаюць з канстатывамі і адтатывамі. Прывядзем у якасці прыкладу адно з выказванняў гэтага тыпу: 'I'd have to know more' (Francis).

У семантыка-ілакутыўнай структуры такіх ускосных дырэктыў выразна праяўляюцца наступныя прагматычныя значэнні: жаданне атрымаць інфармацыю і выражэнне патрэбнасці ў ёй; ацэнка нейкага факта, які выклікае эмацыянальна-ацэначную рэакцыю «інфармацыйны інтарэс», эпістэмічны кампанент «не-веданне». Эксплікаваны ў гэтых тыпах моўных актаў інтарэс з матыву і псіхалагічнай інтэнцыі становіцца інтэнцыяй моўнай. У сваю чаргу моўная інтэнцыя «інфармацыйны інтарэс» увасабляецца ў лексіка-граматычных аспектах выказванняў тыпу, які разглядаецца. Такім чынам, у апавядальных па форме ўскосных дырэктывах гэта інтэнцыя выступае ў выглядзе матэрыяльна-знакавага ўтварэння і становіцца аб'ектам намінацыі ў канкрэтнай сітуацыі камунікацыі.

Моўныя дзеянні такога роду можна назваць інквізітамі (ад англійскага *inquisitive* — цікавы, дапытлівы). Прамая эксплікацыя інфармацыйнага інтарэсу надае інквізітывам эмацыянальна-ацэначны характар, збліжаючы іх з моўнымі актамі, у якіх праяўляецца сувязь паміж ілакутыўным тыпам выказвання і яго прапазіцыянальнай устаноўкай.

Як паказвае аналіз фактычнага матэрыялу, вельмі распаўсюджаным відам ускоснага рэквезітыва ў англійскай мове з'яўляецца ўскоснае ў граматычным сэнсе пытанне. Гэты сродак атрымання інфармацыі спалучае ў сабе пабуджальнасць пытання з пабуджальнасцю прамога ці ўскоснага дырэктыва ва ўводнай частцы. Ускоснае пытанне з непасрэднай эксплікацыяй інфармацыйнага інтарэсу, гэта значыць пытанне, якое мае моўны акт інквізітаў у якасці ўводнай часткі, характарызуецца, такім чынам, наступнымі параметрамі: магутным кагнітыўным патэнцыялам, пабуджальнасцю, якая служыць мэтам камунікацыі, уздзеяння, а таксама эматыўнасцю, абумоўленай экспліцытнай формай выказвання інфармацыйнага інтарэсу: «I wonder where the cook is» (Pinter).

На першы погляд інквізітывы як дапаможныя адносна прамых пытанняў сродкі атрымання інфармацыі залішнія. Аднак інфармацыйная і псіхалагічная залежнасць гаворачага ад партнёра па камунікацыі і вымушае першага ўзмацняць пабуджальнасць сваёй рэплікі і садзейнічаць практычнай рэалізацыі ілакутыўнага зместу пытання шчырым апісаннем свайго інтэнцыяльнага стану. Гэты прыём у большасці выпадкаў дасягае мэты пры кааператыўным тыпе зносін і стымулюе адказную шчырасць адрасата.

Выкарыстанне інквізітываў можа быць растлумачана таксама імкненнем гаворачага забяспечыць большую надзейнасць успрымання моўнага сігнала, яго перашкодаўстойлівасць у любых умовах камунікацыі.

Найўнасць у мове такіх моўнаактавых сродкаў, як інквізітывы, часткова аб'яргае ў цэлым правільнае сцвярджэнне лінгвістаў аб тым, што камунікатыўна-прагматычная ўстаноўка гаворачага ў сучаснай мове часцей за ўсё імпліцытна прысутнічае ў самім змесце выказвання і не атрымлівае спецыяльнага моўнага выяўлення². У сітуацыі запытання інфармацыі, калі дзейнічае рэгулятыўны прынцып ветлівасці, па-ранейшаму актуальны прыём апісання з дапамогай інквізітаў псіхічнага стану гаворачага, які папярэднічае непасрэднай пастаноўцы пытання, або ідзе следам за пытаннем.

Функцыянальна інквізітывы іграюць ролю камунікатыўных інтрадуктараў у ацэначнай катэгарызацыі сітуацыі, дзе задаецца пытанне, у сэнсавым увязненні асноўнага выказвання, у вербальнай эксплікацыі ілакутыўнай моцы дамінантнага моўнага акта. Пры іншым тэрміналагічным

падыходзе яны маглі б разглядацца як парантэтычныя каментарыі і ўзмацніцелі асноўнай прапазіцыі.

Прагмасемантычныя асаблівасці інквізітываў і спецыфіка іх выкарыстання ў сітуацыі запытання маюць непасрэднае дачыненне да ментальна-кагнітыўнага працэсу апрацоўкі і кадзіравання рэлевантных для гаворакага інфармацыйных структур.

Тыповым моўным актам, як вядома, адпавядаюць пэўныя моўныя сродкі выражэння. Моўныя акты-інквізітывы таксама адрозніваюцца асаблівым моўным афармленнем. Спецыфічныя для іх моўныя адзінкі варта лічыць ілакутыўнымі індыкатарамі або прагматычнымі маркёрамі інтэнцыі «інфармацыйны інтарэс». У інквізітывах прагматычныя маркёры характарызуюць перш за ўсё павярхоўную частку ілакутыўна-інтэнцыяльнага зместу гэтых моўных актаў, а менавіта інфармацыйны інтарэс. Гэта інтэнцыя з'яўляецца іх зыходным прагматычным значэннем адносна значэння пабуджэння, якое імпліцыруецца кантэкстам.

Цэнтральным элементам гэтых выказванняў лічыцца асаблівая прэдыкатыўная лексіка. Імкненне набыць неабходную інфармацыю, якое вынікае з факту недасведчанасці гаворакага, выказваецца ў такіх прэдыкатах і адпавядаючых ім лексемах, як *wonder, want to know, I'd like to know, curious, interested, must know, need to know*. Аб гэтым сведчаць наступныя прыклады:

1. 'What I'm wondering is whether you can help us'. (Benchley)
2. 'I want to know more'. (Francis)
3. 'I'd like to know a bit more about Gerald Scottow, for instance'. (Murdoch)
4. 'I'm rather curious about that part'. (Harris)
5. 'I'm interested' I said. 'Very interested'. (Fowles)
6. 'I must know everything'. (Christie)
7. 'Tell me, Janet. I need to know'. (Benchley)
8. 'I don't know what the work is yet'. (Harris)

Дыяпазон спецыялізаваных моўных адзінак, што экспліцыруюць моўную інтэнцыю «інфармацыйны інтарэс» і адпаведную ёй псіхічную з'яву, дастаткова шырокі. Выкарыстанне разнастайных лексічных маркёраў тлумачыцца, відавочна, неадназначнасцю структуры самога інфармацыйнага інтарэсу, у якім могуць быць вылучаны такія псіхалагічныя і ментальныя кампаненты, як эмоцыя, ацэнка, жаданне, воля і эпістэмічны кампанент «не-веданне». Даследчыкі выявілі ўзаемасувязь паміж кампанентамі структур псіхалагічнай з'явы «інтарэс» і кампанентамі семантычнай структуры прэдыкатаў як прагматычных маркёраў названай інтэнцыі ў моўных актах-інквізітывах.

У цэлым апавядальныя па форме ўскосныя дырэктывы, якія з'яўляюцца сродкамі атрымання інфармацыі, аказваюцца блізкімі адзін да аднаго па наступных адзнаках: адзінству ілакутыўна-інтэнцыяльнага (прагматычнага) зместу, функцыянальнай накіраванасці ў працэсе камунікацыі, а таксама набору вызначаных моўных сродкаў выказвання, якія адлюстроўваюць кампаненты адпаведнай псіхічнай з'явы «інфармацыйны інтарэс». Гэты факт дазваляе вылучыць інквізітывы ў якасці асобнага спецыялізаванага моўнага акта (ілакутыўнага дзеяння), які функцыянуе ў тыповай сітуацыі зносін «запытанне інфармацыі».

¹ Гл.: Гордон Д., Лакофф Дж. // Новое в зарубежной лингвистике. М., 1985. Вып. 16.

² Чахоян Л. П., Невзорова Г. Д. // Речевые акты в лингвистике и методике: Сб. науч. тр. Пятигорского ГПИИЯ. Пятигорск, 1986.